

Ігор Якубовський

Київський національний університет архітектури і будівництва

кандидат архітектури, доцент (Україна)

e-mail: yakubovskiy.iv@knuba.edu.uaORCID : <https://orcid.org/0000-0001-9986-6469>ResearcherID Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2437025>**Спротив у середовищі уповноважених під час Голодомору 1932–1933 рр.
(за матеріалами районних газет Київської та Чернігівської областей)**

Анотація. *Мета дослідження* полягає у з'ясуванні особливостей відображення в районній пресі Київської та Чернігівської областей комплексу питань, пов'язаних зі спротивом у середовищі уповноважених під час Голодомору 1932–1933 рр. **Методологія дослідження** передбачає поєднання спеціально-історичних методів пізнання: порівняльного, контекстуального, структурно-функціонального аналізу. **Наукова новизна статті** полягає насамперед у тому, що проблема вперше стала об'єктом спеціального дослідження. На підставі матеріалів районних газет Київської та Чернігівської областей продемонстровано інформаційний потенціал районної преси для поглиблення наукових уявлень про відкритий і пасивний спротив стратегіям Голодомору серед уповноважених. **Висновки.** Районні газети, хоча й не можуть претендувати як джерела усіх фактів спротиву уповноважених, але містять представницький комплекс матеріалів, який однозначно свідчить про поширення протестних настроїв у цьому середовищі. Значна частина уповноважених різного соціального статусу – від рядових селян до секретарів райкомів та райвиконкомів – по всьому простору обох областей відкрито чи пасивно протестувала проти створення на селі умов, несумісних із життям. Несприйняття нереальних планів хлібозаготівлі та формування насінневих фондів, відкриті висловлювання з цього приводу, відмова уповноважених районного рівня (переважно представників номенклатури) виїжджати на село, самовільний від'їзд, імітація діяльності, небажання брати участь у надмірному вилученні хліба та в реалізації державної позики, а також небажання вимагати цього від інших – ось далеко неповний перелік форм спротиву уповноважених. Газети наповнені інформацією про покарання аж до судових вироків. Інформативні можливості районної преси дозволяють з'ясувати провідні тенденції, притаманні життєвим стратегіям уповноважених в обох регіонах.

Ключові слова: уповноважені, спротив, Голодомор, Київська область, Чернігівська область, районні газети.

Постановка проблеми. Функціонування інституту уповноважених було серцевиною механізму Голодомору. Уповноважених різного рівня розглядали як головний канал примусу селян до виконання вбивчих хлібозаготівельних планів, уособлення репресивної складової стратегій влади. На такому тлі інформація про спротив серед уповноважених набуває особливого відтінку. Вона не тільки демонструє множинність екзистенційного вибору навіть у лавах виконавців Голодомору, а й працює на руйнування спроб перекласти головну провину за вбивство голодом мільйонів українських селян на місцеві кадри. Непересічним джерелом для дослідження настроїв уповноважених є матеріали районних газет. Саме місцева преса, тримаючи руку на пульсі подій, за своїм призначенням була покликана висвітлювати практичну діяльність уповноважених на селі. Пропагування вигідних владі зразків та гостра критика тих, хто не виправдав довіри, задля примусу винних та настрашення інших належали до основоположних завдань районної преси. Це створювало фундаментальну підставу для фіксації повідомлень про низові практики уповноважених, що актуалізує необхідність дослідження інформаційних можливостей місцевої періодики, зокрема й на прикладі газет Київської та Чернігівської областей.

Аналіз джерел та останніх досліджень. У науковій літературі проблема спротиву в середовищі уповноважених загалом Київської та Чернігівської областей зокрема, фактично лише позначена. Принагідно наводилися окремі факти без наміру всебічно дослідити й концептуалізувати питання. Магістральним напрямом стало увиразнення діяльності уповноважених з вилучення зерна, виконання планів формування насінневих фондів, нав'язування селянам державної позики, застосуванні репресій. Проблема спротиву була проігнорована навіть у кандидатській дисертації (Фільваркова, 2013) та в монографії (Стасюк, 2021), спеціально присвячених інституту уповноважених. Утім, останнім часом з'явилися окремі плідні спостереження в контексті спорідненої проблематики (Лисенко, 2012, с. 54–56; Старовойт,

Лук'янець, 2020, с.269). Відтак поточний стан вимагає акцентувати увагу на цьому непересічному аспекті, без урахування якого уявлення про поведінкові стратегії уповноважених, а звідси й про сам Голодомор будуть неповними.

Мета статті полягає в тому, щоб з'ясувати особливості відображення в районній пресі Київської та Чернігівської областей комплексу питань, пов'язаних зі спротивом у середовищі уповноважених під час Голодомору 1932–1933 рр.

Виклад основного матеріалу. Відправним пунктом дослідження є врахування того принципового чинника, що у зв'язку з функціоналом районних газет наявні в них кількісні показники спротиву уповноважених не тотожні реаліям. Навіть не беручи до уваги цензурні обмеження на зміст газетних матеріалів, влада бодай з суто ідеологічних міркувань була зацікавлена в дотриманні на шпальтах газет балансу між позитивними для неї практиками та шкідливими, що неминуче вело до дозування інформації. Так само не міг не зазнавати деформацій і якісний бік повідомлень. На цьому тлі важливим є не тільки те, що інформацію про спротив уповноважених виявлено у більшості районних газет, а й висока концентрація повідомлень у більшості з них. Для прикладу, бахмацька «Прапор комуні» таврувала опір уповноважених 3, 6, 21, 24 вересня 1932 р. (Постанова а, 1932, с.2; Постанова б, 1932, с.2; Рішуче, 1932, с.1; Рось, 1932, с.2;). Коростенський «Поліський комунар» засуджував опір уповноважених 20, 24, 26 грудня 1932 р., 3 січня 1933 р. (Саботажики, 1932, с.2; Здобичанський, 1932, с.1; Доки, 1932, с.1; Ліквідувати, 1933, с.2).

Схожу картину спостерігаємо в бобровицькій газеті. 9 вересня 1932 р. у ній інкримінувалась бездіяльність уповноваженим райкому КП(б)У по селах Ярославка та Сухині (Про виконання, 1932, с.1). У наступному номері йшлося про те, що в с. Нова Басань уповноважені Заготзерна не виявляють мірчук (Серед, 1932, с.1). 24 вересня «дісталось» тим уповноваженим Заготзерна, які «не борються з таємним перемолом» (Райзаготзерно, 1932, с.2). Загальні звинувачення стосовно уповноважених різних рівнів газета друкувала 3, 6, 9, 21 жовтня. А от 18 листопада закиди вже конкретизувалися: у с. Піски уповноважений райкому Репулов ухиляється від роботи, уповноважений Піддубний «не вживав жодних репресій до твердоздавців» (Уповноважений, 1932, с.1;), а в с. Браниця уповноважений райкому Замула разом з головою сільради Навроцьким та головою колгоспу «Червона Браниця» Пилипенком подали неправдивий рапорт, що колгосп перевиконав план по сівбі, хоча насправді був недосів (Лицарі, 1932, с.3). Зі сторінок номера за 15 грудня стає відомо, що станом на 1 грудня у 13 «вирішальних сіл району» (на них припадало майже 75 % плану) надіслано уповноважених для «зламу куркульського саботажу». Але це мало що змінило. У Новій Басані уповноважений директор радгоспоб'єднання Багнюк з 5 до 10 грудня не збільшив виконання плану, у с. Свидовець уповноважений Богатирьов не витягнув з «куркулів» жодного кілограма, а примусові заходи були застосовані лише до двох контрактантів; голова Райспоживспілки Таранюк довго не хотів їхати уповноваженим у Стару Басань, а коли поїхав, то не застосував репресій, тому твердоздавці здають по 2–7 цнт. на день» (Опортуністи, 1932, с.1).

Подібна концентрація свідчить, що відповідні настрої були не маргінальним, а типовим явищем. Інформацію про спротив уповноважених зосереджено у кількох різновидах газетних публікацій: постанови обласних та районних органів влади, редакційні статті, судові рішення, дописи сількорів з місць. Газети повідомляють про різні форми як відкритого, так і пасивного опору. Однак у межах першого різновиду справа не пішла далі проявів індивідуального несприйняття планів хлібозаготівлі, яке декларувалося вголос, відмови виїжджати в село та самовільним виїздом із села, висловлювання вголос свого небажання брати участь у хлібозаготівлі. Пасивний опір був спрямований на тихий саботаж політично-господарських кампаній. Важливо, що відкритий та пасивний спротив матеріали районних газет фіксують серед уповноважених, призначених і районними установами, і сільрадами. До того ж притаманний він був усім соціальним групам уповноважених до представників районної номенклатури включно. Подекуди долучилися навіть секретарі райкомів та райвиконкомів.

Бодай декілька показових прикладів. Видрукувана у сквирській газеті постанова райкому КП(б)У від 5 лютого 1932 р. «Про уповноваженого РПК по хлібозаготівлі в с. Шамраївці т. Іваха» приписувала відкликати його з села, звільнити з посади парторга райкому КП(б)У та поставити питання про виключення з членів бюро за «опортуністичні балачки про нереальність плану хлібозаготівлі в с. Шамраївці» (Про уповноваженого, 1932, с.1). Невдовзі у Рокитному видрукувано постанову райкому КП(б)У від 11 лютого 1932 р., яка виключала з партії та знімала з посади уповноваженого в с. Пустоварівці, заступника голови районного Заготзерна, за розмови про нереальність хлібозаготівельного плану (Постанова с, 1932, с.1). 6 січня 1933 р. бобровицька газета надрукувала постанову обласного бюро КП(б)У «Про зрадницьку роботу голови Бобровицького РВК, члена партії Сидорова». Як уповноваженого по Новобасанській сільраді Сидорова звинувачували в тому, що він «поширював теорію про нереальність плану та

відсутність хліба в колгоспах, тоді як після перевірки та нової роботи с/р план виконала, і мала насіння та натурвидачу колгоспникам» (Про зрадницьку, 1933, с.1).

Набагато більше інформації газети містять про несприйняття планів уповноважених, рекрутованих з нижчих соціальних прошарків. Часами наводяться й прямі висловлювання уповноважених сільрад проти хлібозаготівельного плану. Часом районні газети проговорювалися про те, що уповноважені висловлювали свою незгоду навіть безпосередньо перед тими селянами, у яких слід було вилучати хліб. Так, у с. Рудьківка Бобровицького району уповноважений на другій сотні Савка Шелудько заявляв: «...я знаю, що у вас насіння немає громадяне, але мене ж уповноважили збирати» (Нещадно, 1933, с. 2). У Маціївській сільраді Прилуцького району член сільради, уповноважений на кутку Степаненко «зриває збори одноосібників і підбурює не приймати план» (Куркульська, 1932, с. 2). За повідомленням сквирської районної газети за 23 січня 1932 р., уповноважений сільради с. Горобівки Іван Маківський заявляв: «Коли я голова секції РСІ буду боротися за хліб, то втрачу довір'я населення» (Вивершити, 1932, с. 1).

Часто газети фіксують такі форми відкритого спротиву уповноважених, як відмова їхати до села та самовільний виїзд з нього. Газети наповнені інформацією про такі факти, починаючи вже з хлібозаготівельної кампанії 1931–1932 рр. Для прикладу, надрукована у богуславській районній газеті постанова райкому КП(б)У та президії РКК від 3 січня 1932 р. подає цю проблему для влади в розгорнутому вигляді, відбиваючи поширеність обох проявів спротиву. Зокрема, на села не виїхало одразу вісім уповноважених райкому КП(б)У, інші самовільно повернулися (Постанова д, 1932, с.1).

Подібні приклади плавно переросли в практики хлібозаготівельної кампанії 1932–1933 рр. Зокрема, 29 липня 1932 р. коропська газета підкреслювала, що партійна трійка обласної контрольної комісії підтвердила постанову райкому КП(б)У про виключення з лав партії уповноваженого райкому Гриценка за виїзд з села Вільне та відмову повернутися (Редакційна а, 1932, с. 1). 11 серпня білоцерківська «Радянська нива» надрукувала постанову райкому КП(б)У від 8 серпня, один з пунктів якої вимагав розглянути за два дні справу трьох уповноважених райкому – Магдича, Продеуса та Райського. Вони самовільно залишили закріплені за ними села (Постанова е, 1932, с. 1). А настрої уповноважених Бахмацького району на початку 1933 р. добре передає передовиця від 20 лютого: «З 35 уповноважених на селі лише 9, решта відсиджують в районі» (Редакційна б, 1932, с. 1).

Пасивні форми спротиву були спрямовані на імітацію діяльності, гальмування процесу надмірного вилучення збіжжя, пошук «об'єктивних» причин невиконання плану чи формування насінневих фондів під посівну 1933 р. Зрештою, газети наповнені інформацією про небажання багатьох уповноважених виконувати завдання з мобілізації коштів, яка була абсолютно цинічним явищем на фоні масового голоду. Візьмемо, наприклад, повідомлення богуславського «Шлях колгоспника» від 18 січня 1932 р.: «Уповноважений райзаготконтори Христинко не зумів організувати як слід роботи на кутку. Він цілком поклався на бригаду, а сам увесь час сидів дома» (Піднести а, 1932, с. 1). Або інформація коропської газети, що в с. Риботин – кутковий уповноважений «куркульський плаксієв Кожеватий» обдурює сільраду, що хліба на кутку нема, а як тільки увійде в чю хату, хапається за живіт, бо «біль» живота перешкоджає йому провадити роботу за виконання хлібозаготівлі» (Не активісти, 1932, с. 1).

Не інакше, як фіксацію спроб не допустити голоду, слід розцінювати й повідомлення «Правди Прилуччини» за 27 січня 1932 р., що в хуторі Петрівський уповноважені сільради Шевченко, Бойко та Гаврющенко допомагали голові місцевого колгоспу Самохвалову подавати невірні відомості про зайвини хліба (Суворе, 1932, с. 1). Аналогічною є інформація коростенської районної газети від 18 грудня 1932 р. про те, що уповноважений райкому в Ушицькій сільраді Шейхет та голова сільради Ярошенко підписали акт про менший валовий збір зерна проти фактичного (Розкрадачів, 1932, с. 1). Промовистим є також повідомлення бахмацької районної газети від 3 березня 1933 р. про те, що уповноважені райкому та райвиконкому по Новій Басані та Ядлівці Хряпа й Коган «не контролюють керівників колгоспів, які вписують насіння в «одходи» (Покласти, 1932, с. 1).

Іноді окремі уповноважені зухвало поводитися з тими, хто волів витягнути в селян останнє. Богуславська районна газета зафіксувала факт, що у с. Дмитренки уповноважений райкому КП(б)У Ільченко порозумівся з головою комісії сприяння хлібозаготівель Тимошем Бурбаном на ґрунті того, щоб перешкодити викачуванню хліба прибулою буксирною бригадою (На опортунізм, 1932, с. 1).

Деякі уповноважені вигадували кумедні способи для пояснення свого невміння витягувати з селян станий хліб. Зокрема, «Правда Прилуччини» 12 лютого 1932 р. писала, що в с. Яблунівка уповноважений сільради Давиденко пояснював, що не здатний виявляти заможних селян у зв'язку зі своєю неписьменністю (Чому, 1932, с. 1). У Малинському районі

райуповноважений Савельєв відмовлявся їхати на село Владівка, «бо не вмів говорити з селянином» (Про хлібозаготівлю, 1932, с. 1).

Істотний потенціал мають матеріали газет про покарання уповноважених за те, що не задовольнили очікування влади. Це питання потребує окремого дослідження, тому тут обмежимося лише рамковими заувагами. Інформація про покарання є в кількох різновидах публікацій: постанови районних та обласних органів влади, репліки про рішення судів, редакційні статті, дописи з сіл. Як видно з повідомлень газет, стягнення на уповноважених накладали не тільки районні, обласні та республіканські чинники, а й сільради. До компетенції останніх належало покарання сільських уповноважених. Типовими різновидами покарання були виключення з партії, позбавлення посади, спрямування на низову роботу в село, ув'язнення. Саме буденність на сторінках районної преси повідомлень про покарання сигналізує про масштаби опору в середовищі уповноважених. А судові вироки, які передбачали ув'язнення, опосередковано свідчать про ту загрозу від спротиву уповноважених для втілення в життя курсу на організацію Голодомору.

Для прикладу, Коропський «Поліський комунар» у серпні 1932 р. розмістив на своїх шпальтах інформацію, що уповноваженому в с. Нехаївці М. Мисенку інкримінували «саботаж хлібоздачі» й засудили на 5 років ув'язнення (Саботажників, 1932, с. 1). А 24 серпня надрукована постанова бюро Коропського райкому КП(б)У «Про перебіг хлібоздачі по району та по селах Райгородку, Карильському, Риботині, Краснопіллі» віддавала до суду уповноваженого райкому в Райгородку Бляхова (Про перебіг а, 1932, с. 1). Малинська газета помістила постанову райкому КП(б)У від 25 вересня 1932 р., де уповноваженого райкому в с. Малинівка Ільчука виключили з партії і зняли з посади завідувача районного відділу освіти за те, що відмовлявся доводити тверді завдання до одноосібників, заявляючи: «У Малинівці нема кому доводити твердого завдання, бо куркулів нема». Аналогічно вчинив уповноважений у с. Селищі Алексєєв, але відбувся доганою, бо визнав свою провину (Про перебіг б, 1932, с. 1). 24 жовтня ця ж газета писала про виключення з партії уповноваженого райкому по с. Мелені В. О. Стретовича (Про посилення, 1932, с. 1), а наступного ж дня надрукувала постанову райкому КП(б)У від 24 жовтня. Згідно з останньою уповноваженого по с. Лумля Шапіро виключали з партії, а уповноваженим райкому по селах Головки, Щербатівка, Макелевичі загрожували найсуворіші репресії, якщо за два дні завдання з твердоздавців не буде стягнуто твердих завдань (Про стан, 1932, с. 1). Зрештою, 15 листопада розміщено в газеті чергову постанову райкому КП(б)У, якою позбавлено роботи уповноваженого райкому у с. Шершні заступника директора лісгоспу Литвиненка (Про заходи, 1932, с. 1).

У газету «Коллективіст Глухівщини» у січні 1933 р. дуже промовисто охарактеризовано загальну тенденцію у ставленні уповноважених району до хлібозаготівлі: «...в більшості сіл району фактично припинили боротьбу за хліб, уповноважені створюють видимість хлібозаготівлі. Яскравий приклад цього Старикове, Єсмань і ряд інших сіл» (Редакційна с, 1933, с. 1). Ржищівська «Коллективна нива» у ті ж дні фіксує демобілізаційні настрої серед голів колгоспів, парторгів та уповноважених з низки сіл: «Уповноважені сіл Березівка – Бондар, Юшки – Грінберг, Колеснище та М. Букрин – Батура і Кириченко, Тулинці – Путієнко, Горобіївка – Захожий, Драчі – Пасека обсиджуються в селах, а не ведуть роботи з хлібозаготівлі. Одні з них за останню п'ятиденку не заготовили жодного кілограма, а другі – від одного до трьох центнерів. Це і є демобілізація, становлення на шлях куркульського саботажу» (Піднести б, 1933, с. 1).

Висновки. У підсумку районні газети Київської та Чернігівської областей наповнені повідомленнями про різні форми відкритого та прихованого спротиву уповноважених, радикально розширюючи дослідницькі можливості, якщо порівняти з актуалізованими на сьогодні документальними матеріалами. Використання матеріалів районної преси дозволяє з'ясувати провідні тенденції, притаманні життєвим стратегіям уповноважених в обох регіонах. Районна преса руйнує стереотипні уявлення, у межах яких усіх уповноважених часто узагальнено вважають бездушними і цинічними виконавцями планів влади. Ситуація має мозаїчний вигляд. Опір створенню в українському селі умов несумісних з життям був у цьому середовищі масовим, особливо серед уповноважених сільрад. Відтак подальша деконструкція текстів районних газет дозволить продемонструвати множинність практик уповноважених, відмінності між регіонами за масштабами опору, корелювати цей чинник зі смертністю селян.

Подяка. Висловлюю щире вдячність працівникам бібліотек за сприяння в опрацюванні джерел.

Фінансування. Автор не отримав фінансової підтримки для дослідження, авторства та публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Вивершити** (1932). Вивершити плани хлібозаготівлі. *Коллективне село*. № 9. 23 січня. 1.
- Доки** (1932). Доки Лісовщина тупцюватиме. *Поліська комуна*. № 199. 26 грудня. 1.
- Здобичанський** (1932). Здобичанський «подарунок» веселівцям. *Поліська комуна*. № 198. 24 грудня. 1.
- Куркульська** (1932). Куркульська політика – ось причина відставання в Маціївці. *Правда Прилуччини*. № 115. 6 жовтня. 2.
- Лисенко, О.** (2012). Сільські активісти: формування соціальної групи, типи поведінки та методи роботи. Упорядн. О. Коваленко, Р. Подкур, В. Васильєв, О. Лисенко. *Настрої та поведінка населення Чернігівщини в умовах сталінської революції «згори»*. 1928–1938. Чернігів.
- Лицарі** (1932). Лицарі пошани – чи замилювачі очей. *За суцільну колективізацію*. № 111. 24 листопада. 3.
- Ліквідувати** (1932). Ліквідувати відставання. *Поліська комуна*. № 196. 3 січня. 2.
- На опортунізм** (1932). На опортунізм і самоплин відповісти 100 відсотковим закінченням пляну хлібозаготівлі. *Шлях колгоспника*. № 114. 13 листопада. 1.
- Не активісти** (1932). Не активісти, а куркульські агенти. *Поліський комунар*. № 75. 2 листопада. 1.
- Нещадно** (1932). Нещадно вдарити по куркулях. *За суцільну колективізацію*. № 16. 21 лютого. 2.
- Опортуністи** (1932). Опортуністи Багнюк, Богатирьов, Таранюк знущаються з хлібозаготівель. *За суцільну колективізацію*. № 118. 15 грудня. 1.
- Піднести а** (1932). Піднести темпи хлібозаготівель. *Шлях колгоспника*. № 8. 18 січня. 1.
- Піднести б** (1932). Піднести боротьбу за виконання пляну. *Коллективна нива*, № 2. 4 січня. 1.
- Покласти** (1932). Покласти край відставання. *Прапор Комуни*. № 20. 3 березня.
- Постанова а** (1932). Постанова правління Бахмацької РКС від 29 / VIII 1932 р. про Обмачівської артiлі «Червона зірка». *Прапор Комуни*. № 118. 3 вересня. 2.
- Постанова б** (1932). Постанова Бахмацького райпарткому від 3 вересня 1932 р про виконання пляну хлібозаготівель. *Прапор Комуни*. № 120. 6 вересня. 2.
- Постанова с** (1932). Постанова пленуму РПК від 11 лютого 1932 року. *Колгоспник Рокитянищини*. № 16. 13 лютого. 1.
- Постанова д** (1932). Постанова РПК «Про перебіг хлібозаготівлі в колгоспному секторі району». *Шлях колгоспника*. № 3. 5 січня. 1.
- Постанова е** (1932). Постанова РПК 8 серпня 1932 р. *Радянська нива*. № 101. 11 серпня. 1.
- Про виконання** (1932). Про виконання хлібозаготівлі *За суцільну колективізацію*. № 86. 9 вересня. 1.
- Про заходи** (1932). Про заходи щодо виконання річного пляну хлібозаготівель. *За більшовицькі темпи*. № 123. 15 листопада. 1.
- Про зрадницьку** (1932). Про зрадницьку роботу голови Бобровицького РВК, члена партії Сидорова. *За суцільну колективізацію*. № 2. 6 січня. 1.
- Про перебіг а** (1932). Про перебіг хлібоздачі по району та по селах Райгородку, Карильському, Риботині, Краснопіллі. *Поліський Комунар*. № 92. 24 серпня. 1.
- Про перебіг б** (1932). Про перебіг хлібозаготівель у районі. *За більшовицькі темпи*, *Малин*. № 101. 27 вересня. 1.
- Про посилення** (1932). Про посилення хлібозаготівель у районі. *За більшовицькі темпи*. № 112. 24 жовтня 1932 р. 1.
- Про стан** (1932). Про стан хлібозаготівель. *За більшовицькі темпи*. № 113. 25 жовтня. 1.
- Про уповноваженого** (1932). Про уповноваженого РПК по хлібозаготівлі в с. Шамраївці т. Іваха. *Коллективне село*. № 15. 8 лютого. 1.
- Про хлібозаготівлю** (1932). Про хлібозаготівлю. *За більшовицькі темпи*. № 23. 29 лютого. 1.
- Райзаготзерно** (1932). Райзаготзерно з тайним перемолом не бореться *За суцільну колективізацію*. № 91. 24 вересня. 1.
- Редакційна б** (1932). Редакційна стаття. *Прапор Комуни*. № 69. 20 лютого. 1.
- Редакційна с** (1932). Редакційна стаття. *Коллективіст Глухівщини*. № 9. 20 січня. 1.
- Редакційна а** (1932). Редакційна стаття. *Поліський комунар*. № 49. 29 липня. 1.
- Рішуче** (1932). Рішуче покінчити з самоплином. *Прапор Комуни*. № 125 21 вересня. 1.
- Розкрадачів** (1932). Розкрадачів хліба до суворої відповідальності. *Поліська комуна*. № 195. 18 грудня. 1.
- Рось** (1932). Рось та Карлаш зривають виконання хлібозаготівель. *Прапор Комуни*. № 126. 24 вересня. 2.
- Саботажники** (1932). Саботажники й їх посібники. *Поліська комуна*. № 196. 24 грудня. 2.
- Саботажників** (1932). Саботажників хлібоздавання суворо покарано. *Поліський Комунар*. № 91. 24 серпня. 1.

-
- Серед** (1932). Серед одноосібників не працюють. *За суцільну колективізацію*. № 87.12 вересня. 1.
- Старовойт, С., Лук'янець, К.** (2020). «Чорні дошки» – репресивна складова Голодомору на сторінках української регіональної преси *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ: НБУ імені В. Вернадського. Вип. 26. С 258–275. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.26.258>
- Стасюк, О. О.** (2021). *Становлення, формування, діяльність тоталітарної інституції уповноважених в УСРР в роки Голодомору-геноциду: монографія*. Переяслав: Домбровська Я. М. 356 с.
- Суворе** (1932). Суворе попередження зривникам. *Правда Прилуччини*. № 11. 27 січня. 1.
- Уповноважений** (1932). Уповноважений на колесах. *За суцільну колективізацію*. № 108. 18 листопада 1932 р. 1.
- Фільваркова, А. В.** (2013). *Інститут уповноважених як інструмент здійснення більшовицької політики в українському селі (1928–1933 рр.)*. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01. Історія України. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 184 с.
- Чому** (1932). Чому Яблунівка опинилася в прориві. *Правда Прилуччини*. № 17. 12 лютого 1932 р. 1.

Ihor V. Yakubovsky

Kyiv National University of Construction and Architecture
PhD (Architecture), Associate Professor (Ukraine)

The Resistance of the Commissioners During the Holodomor of 1932–1933 in the Local Media of the Kyivan and Chernihiv Regions

Abstract. *The article aims to research the specific reflection of the commissioners resistance in the local media of the Kyivan and Chernihiv regions during the Holodomor of 1932–1933. The research methodology includes the combination of number of historical methods: comparative, contextual, structural and functional analyses. The scientific novelty.* The article is a pioneer research of the above-mentioned problem. It was investigated the informational potential of the local media to deepen the scholars notions related to the open and passive resistance of the commissioners against the Holodomor strategies. **Conclusions.** *Despite the local newspapers could not inform about all cases of the resistance but they contain the representative massive of the materials which form clear evidence that the protest moods were the key feature of many commissioners. A significant part of the commissioners from different districts and social groups including the representatives of local authority protested against creating the circumstances which made survival impossible. The forms of resistance were: non-acceptance unreal plans of the grain procurement and of formation of seed fund with public declaring or not; rejection of the commissioners of district level (usually the representatives of local authority) to come to the villages; voluntary departure from there; imitation of activity; undesirability to take part in the grain expropriation and in the realization of state loan. The local newspapers contain a lot of materials regarding the punishment of the commissioners, even about court sentences. The information potential of the local media will make it possible to research the key trends inherent of existential strategies of the commissioners in both regions*

Key words: *commissioners, resistance, Holodomor, Kyivan region, Chernihiv region, local newspapers.*

References:

- Chomu** (1932). Chomu Yablunvka opynylasya v proryvi? [Why did Yablunivka lags behind?]. *Pravda Pryluchchyny*. №17. 12 February. 1. [in Ukrainian].
- Doky** (1932). Doky Lisovshchyna tuptsyuvatyme [How long will Lisovshchyna decelerate?] *Poliska Komuna*. № 199. 26 December. 1. [in Ukrainian].
- Filvarkova A. V.** (2013). *Institute of Commissioners as an Instrument of Bolshevik Policy in the Ukrainian Village (1928–1933 pp.)*. The thesis for a scientific degree of the doctor of historical sciences on a specialty 07.00.01 History of Ukraine. Kyiv: Taras Shevchenko Kyiv National University. 184 p. [in Ukrainian].
- Kurkulska** (1932). Kurkulska polityka – os prychnyna vidstavannya v Matciivtsi [Profarmer policy is a cause of fall behind in Matsiivka]. *Pravda Pryluchchyny*. № 115. 6 October. 2. [in Ukrainian].
- Likviduvaty** (1933). Likviduvaty vidstavannya [Liquidate the lagging] *Poliska Komuna*. № 196. 3 January. 2. [in Ukrainian]. [in Ukrainian].
- Lysenko, O.** (2012). Silski aktyvisty: formuvannya hrupy, typu povedinky ta metody roboty. Kovalenko, O., Podkur, R., Vasylev, V., Lysenko, O. (eds.). *Nastroi ta povedinka naselennia*

Chernihivshchyny v umovakh stalinskoï revoliutsii zhory 1928–1938. Zbirnyk dokumentiv [Moods and behavior of population of Chernihiv region during Stalin's revolution. 1928–1938. Collection of documents]. *Chernihiv*, 40–62. [in Ukrainian].

Lytsari (1932). Lytsari poshany – chy zamyliuvachi ochei [Chevaliers of respect or cheaters]. *Za sutsilnu kolektyvizatsiyu. № 111. 24 November. 3.* [in Ukrainian].

Na oportunizm (1932). Na oportunizm i samoplyn vidpovisty 100 vidsotkovym zakinczenniam planu khlibozahotivli [To complete the plan of grain procurement as an answer to opportunism and non-interference]. *Shlyakh kolhospnyka. № 114. 13 November. 1.* [in Ukrainian].

Ne aktyvisty (1932). Ne aktyviasty a kurkulski agenty [They aren't activists but they are agents of farmers]. *Poliskyi komunar. № 75. 2 November. 1.* [in Ukrainian].

Neshchadno (1933). Neshchadno vdaryty po kurkulyakh [Mercilessly beat of farmers] *Za sutsilnu kolektyvizatsiyu. № 16. 21 February. 2.* [in Ukrainian].

Oportunisty (1932). Oportunisty Bahnyuk, Bohatyryov, Taranyuk znushchayutsya z khlibozahotivel [Opportunists of Bahnyuk, Bohatyryov, Taranyuk abuse for grain procurement] *Za sutsilnu kolektyvizatsiyu. № 118. 15 December. 1.* [in Ukrainian].

Pidnesty a (1932). Pidnesty tempy khlibozahotivel [To increase the tempo of grain procurement]. *Shlyakh kolhospnyka. № 8. 18 January 1932 p. 1.* [in Ukrainian].

Pidnesty b (1933). Pidnesty borotbu za vykonannya planu [To increase the struggle for carry out the plan]. *Kolektyvna nyva. № 2. 4 January. 1.* [in Ukrainian].

Poklasty (1933). Poklasty krai vidstavannyu [To stop the lagging]. *Prapor Komynu. № 20. 3 March. 1.* [in Ukrainian].

Postanova a (1932). Postanova pravlnnya Bakhmatskoyi RKS vid 29 / VIII 1932 r. pro robotu Obmachivskoyi artili «Chervona zirka» [The resolution of rule of Bakhmach RKS related to Obmachiv collective farm of "Red star"]. *Prapor komuny. № 118. 3 September. 2.* [in Ukrainian].

Postanova b (1932). Postanova Bakhmatskoho raipartkomu vid 3 veresnya 1932 r. pro vykonannya planu khlibozahotivel [The resolution of Bakhmach district communist committee of January 3, 1932 related to the realization of plan of the grain procurement]. *Prapor komuny. № 120. 6 September. 2.* [in Ukrainian].

Postanova c (1932). Postanova plenumu RPK vid 11 lutoho 1932 roku [The resolution of plenum of district communist committee of February 11, 1932]. *Kolhospnyk Rokytyanshchyny. № 16. 13 February. 1.* [in Ukrainian].

Postanova d (1932). Postanova RPK "Pro perebih khlibozahotivli v kolhospnomu sektori rayonu [The resolution of district communist committee "About doing the grain procurement in the collective farms of district]. *Shlakh kolhospnyka. № 3. 5 January. 1.* [in Ukrainian].

Postanova e (1932). Postanova RPK 8 serpnia 1932 r. [The resolution of district communist committee of August 8, 1932] *Radyanska nyva. № 101. 11 August. 1.* [in Ukrainian].

Pro khlibozahotivlyu (1932). Pro khlibozahotivlyu [About grain provurement]. *Za bilshovytski tempy. № 23. 29 February. 1.* [in Ukrainian].

Pro perebih a (1932). Pro perebih khlibozschi po rayonu ta po selakh Raihorodku, Karylskomu, Rybotyne, Krasnopilli [About doing of the grain procurement in the district and villagies of Raihorodok, Karylske, Rybotyn, Krasnopillia]. *Poliskui Komunar. № 92. 24 August. 1.* [in Ukrainian].

Pro perebih b (1932). Pro perebih khlibozahotivel u rayoni [About situation of the grain procurement in the district]. *Za bilshovytski tempy. № 101. 27 September. 1.* [in Ukrainian].

Pro posylennya (1932). Pro posylennya khlibozahotivel u rayoni [About intensification of grain procurement in district]. *Za bilshovytski tempy. № 112. 24 October. 1.* [in Ukrainian].

Pro stan (1932). Pro stan khlibozahotivel u rayoni [About situation of the grain procurement in the district]. *Za bilshovytski tempy. № 113. 24 October. 1.* [in Ukrainian].

Pro upovnovazhenoho (1932). Pro upovnovazhenoho RPK po khlibozahotivli v s. Shamraivtsi t. Ivakha [About Ivakh, commissioner of district communist committee for grain procurement]. *Kolektyvne selo. № 15. 8 February. 1.* [in Ukrainian].

Pro vykonannya (1932). Pro vylonannya khlibozahotivli [About realization of grain procurement]. *Za sutsilnu kolektyvizatsiyu. № 86. 9 September. 1.* [in Ukrainian].

Pro zakhody (1932). Pro zakhody shchodo vykonannya richnoho planu khlibozahotivel [About measures to realization the year plan of grain procurement]. *Za bilshovytski tempy. № 123. 15 November. 1.* [in Ukrainian].

Pro zradnytsku (1933). Pro zradnytsku robotu holovy Bobrovytskoho RVK, chlena partii Sydorova [About treason of Sydorov, the chief of Bobrovytsya RVK and member of Communist party]. *Za sutsilnu kolektyvizatsiyu. № 2. 6 January.* [in Ukrainian].

Rayzahotzerno (1932). Rayzahotzerno z taynym peremolom ne boretsia [District organ for grain procurement don't fight against secret grain grinding]. *Za sutsilnu kolektyvizatsiyu. № 91. 24 September. 1.* [in Ukrainian].

-
- Redaktsiina a** (1932). Redaktsiina stattia. [Editor article]. *Poliskyi Komunar. № 49. 29 July 1932. 1.* [in Ukrainian].
- Redaktsiina b** (1932). Redaktsiina stattia. [Editor article]. *Kolektyvist Hlukhivshchyny. № 9. 20 January. 1.* [in Ukrainian].
- Redaktsiina b** (1932). Redaktsiina stattia. [Editor article]. *Prapor Komuny. № 69. 20 February. 1.* [in Ukrainian].
- Rishuche** (1932). Rishuche pokinchyty z samoplynom [Resolutely to finish the non-interference]. *Prapor Komuny. № 125. 21 September. 1.* [in Ukrainian].
- Ros** (1932). Ros ta Karlash zryvayut vykonannya khlibozahotivel [Ros and Karlash disrupt the realization of grain procurement]. *Prapor Komuny. № 126. 24 September. 2.* [in Ukrainian].
- Rozkradachiv** (1932). Rozkradachiv khliba do suvoroyi vidpovidalnosti [To punish severely the scroungers of the grain]. *Poliska komuna. № 195. 18 December. 1.* [in Ukrainian].
- Sabotazhnykiv** (1932). Sabotazhnykiv khlibozdavannya suvoro pokarano [Saboteurs were severely punished]. *Poliskyi Komunar. № 91. 24 August. 1.* [in Ukrainian].
- Sabotazhnyky** (1932). Sabotazhnyky i yikh pisibnyky [Saboteurs and their aids]. *Poliska Komuna. № 196. 24 December. 2.* [in Ukrainian].
- Sered** (1932). Sered odnoosibnykiv ne pratsiyut [There is no acting among the individuals] *Za sutsilnu kolektyvizatsiyu. № 87. 12 September 1932. 1.* [in Ukrainian].
- Starovoi, S, Lukyanets, K.** (2020). «Chorni doshky» – represyвна skladova Holodomoru na storinkakh ukrainskoi rehionalnoi presy [«Black boards» as repressive component of Holodomor on pages of Ukrainian regional press]. Rukopysna ta knyzhova spadshchyna Ukrainy [Manuscript and Book Heritage of Ukraine]. Kyiv: NBU imeni V. Vernadskoho. 26. 258–275. [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.26.258>
- Stasiuk O.** (2021). *Incipience, Formation and Doing of the Totalitarian Institution of Commissioner in UkrSSR During Holodomor-Genocide: Monograph* Pereyaslav: Dombrovska Y. M. 356 p. [in Ukrainian].
- Suvore** (1932). Suvore poperedzhennya zryvnykam [Its severe warning for offenders]. *Pravda Pryluchchyny. № 11. 27 January. 1.* [in Ukrainian].
- Upovnovashenyi** (1932). Upovnovazhenyi na kolesakh [Commissioner on the wheels]. *Za sutsilnu kolektyvizatsiyu. № 108. 18 November. 1.* [in Ukrainian].
- Vyvershyty** (1932). Vyvershyty plany khlibozahotivel [To complete the plan of grain procurement] *Kolektyvne selo. № 9. 23 January. 1.* [in Ukrainian].
- Zdobycznskyi** (1932). Zdobychanskyi «podarunok» veselivtsiam [The Zdobychany's «gift» to Veselivka dwellers]. *Poliska Komuna. № 198. 24 December. 1.* [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 14.11.2022 р.
Статтю рекомендовано до друку 22.02.2023 р.